

Relacje państwo–Kościół w Bułgarii w latach 1944–1989

Dzień 9 września 1944 r. stanowi dla Bułgarii istotną cezurę w historii państwa i narodu, ponieważ wiąże się ona z przejęciem władzy przez elitę komunistyczną. Bułgarska Partia Komunistyczna (BPK), powstała jednak wiele lat wcześniej (1919 r.), funkcjonując wówczas jako partia socjaldemokratyczna. Przystępując do Międzynarodówki Komunistycznej wpisywała się swoim programem w płynące ze Związku Socjalistycznych Republik Sowieckich (ZSRS) hasła rewolucji i przemiany społeczeństwa, dokonywane za sprawą komunistów. Bułgarska Partia Komunistyczna (BPK) od początku istnienia stopniowo przejmowała władzę w niestabilnej wówczas politycznie i społecznie Bułgarii, po to by w roku 1944 całkowicie przejąć kontrolę nad państwem. Wraz z przejęciem władzy rozpoczęła się w Bułgarii budowa systemu komunistycznego opartego na monopoli jednej partii – BPK. Istotne zmiany, w celu budowy tego systemu, objęły wszystkie sfery życia publicznego Bułgarów, a nawet dotyczyły niektórych ich kwestii prywatnych. W niniejszym artykule przedstawione zostaną kwestie relacji państwo–Kościół, a nawet szerzej państwo–religia, ponieważ relacje te niewątpliwie dotyczą zarówno sfery publicznej, jak i prywatnej obywateli. Istotnym podkreślenia jest fakt, że zarówno władza państwowa, jak i władza religijna wywierają istotny wpływ na społeczeństwo. Obie władze różnią się jednak między sobą posiadanym instrumentarium przymusu, dzięki któremu możliwe jest mobilizowanie społeczeństwa dla osiągnięcia określonych celów. Różnica polega na tym, że w przypadku relacji społeczeństwa z Kościołem bardzo istotnym jest aspekt moralny oraz aspekt wiary. W związku z tym wydawać by się mogło, że władza religijna posiada większe przyzwolenie na zawładnięcie ludzkim światopoglądem, co w konsekwencji prowadzić może do

stwierdzenia, że władza religijna posiada większą moc przekonywania niż władza państwowa. Ważnym zaznaczeniem jest również fakt, że rodzaj relacji zachodzących między obiema tak istotnymi władzami, w dużej mierze pozwala określić charakter danego państwa. Związki między bułgarską Cerkwią Prawosławną, a władzą polityczną były najczęściej dyskutowanymi kwestiami w okresie komunizmu. Częste dyskusje toczyły się także w okresie transformacji ustrojowej, której zadaniem była demokratyzacja kraju i w duchu demokratyzacji określenie na nowo relacji państwo-Kościół. Jednak szczególnie w okresie komunizmu, władza państwowa starała się określić swoje relacje z Kościołem, przede wszystkim zapobiegając umacnianiu się władzy religijnej. W tym celu wydawała konkretne decyzje polityczne, które bezpośrednio wpływały na zmniejszenie roli religii wśród społeczeństwa. Owe decyzje skierowane były do ogółu społeczeństwa lub niejednokrotnie dotyczyły bezpośrednio osób duchownych.

Politykę Bułgarskiej Partii Komunistycznej w stosunku do Kościoła (Bułgarskiej Cerkwi Prawosławnej) najogólniej można określić jako dążenie do oddzielenia władzy państwowej od władzy religijnej. To oddzielenie jednak nie miało na celu utworzenia państwa neutralnego pod względem wyznaniowym ale opierało się na specyficznych – mimo ideologii rozdzielenia – powiązaniach obu władz. Tym samym nie można jednoznacznie stwierdzić, że istniało w tym okresie w Bułgarii całkowite oddzielenie państwa od Kościoła. Istniały bowiem pewne zasady oficjalne ale także powiązania prywatne, które kształtowały ówczesne relacje państwo-Kościół. W celu ich uargumentowania zostaną one przedstawione w niniejszym artykule.

Początek XX w. w Bułgarii w stosunkach państwo-Kościół określić można jako pewnego rodzaju nihilizm religijny, głównie w sferze edukacji społeczeństwa bułgarskiego. Zmiana postrzegania potrzeby edukacji w kwestiach religijnych została zapoczątkowana w latach trzydziestych XX w., kiedy to Święty Synod wystąpił do władzy państwowej z propozycją wprowadzenia nauki religii na wszystkich poziomach nauczania. Wprowadzenie religii w tym okresie nie uchroniło jednak Bułgarii od braku dobrze wy-

kształconych duchownych i silnej tradycji religijnej w momencie przejścia władzy przez Bułgarską Partię Komunistyczną (BPK). Władza czując się silna i mając przed sobą załazek tworzącej się dopiero tradycji religijnej przystąpiła do ograniczania nauczania religii w szkołach. Nie zlikwidowała jej jednak całkowicie, ponieważ obowiązująca wówczas konstytucja tyrnowska zabraniała całkowitej likwidacji religii ze szkół. Artykuł 37 konstytucji stwierdzał, że obowiązującą wówczas w Bułgarii wiarą jest wschodnie wyznanie prawosławne. Tym samym władza polityczna widząc z jednej strony protesty duchownych na temat likwidacji religii, a z drugiej widząc mimo wszystko silną jeszcze wówczas pozycję duchowieństwa, zagwarantowaną przez konstytucję, zdecydowała się pójść na kompromis z władzą kościelną. Zajęcia z religii wprowadzono jako zajęcia fakultatywne, a w latach 40. władza państwowa podjęła się częściowego sfinansowania edukacji dla młodych duchownych. Istotnym krokiem mającym na celu marginalizację Kościoła wśród społeczeństwa było wprowadzenie obowiązku zawierania ślubu cywilnego i uznanie tego ślubu za jedyny ważny wówczas w Bułgarii akt małżeństwa. Co prawda taka decyzja podjęta została jeszcze przed całkowitym przejściem władzy przez BPK ale kwestia uznania wśród duchownych ślubu cywilnego, za jedyny wiążący akt małżeństwa, była kwestią kontrowersyjną w całym okresie komunizmu¹.

Politykę władz komunistycznych w stosunku do Kościoła podzielić można na kilka istotnych etapów. Pierwszy etap zapoczątkowało przemówienie przewodniczącego Partii Komunistycznej, Georgiego Dimitrowa w 1946 r. W przemówieniu tym G. Dimitrow uznał Bułgarską Cerkiew Prawosławną za instytucję wroga państwu. Owszem, podkreślał w przemówieniu dotychczasowe zasługi Kościoła ale jednocześnie nawoływał do stworzenia kościoła narodowego. Lata 40. to początek rządów komunistów dlatego też, w dużej mierze w tym okresie komuniści zmuszeni byli na pewne ustępstwa i kompromisy. Budowali oni dopiero

¹ D. Kalkandzhiewa, *Отделянена църква от държавата*, [w:] D. Kalkandzhiewa, *Българската православна църква и „народната демокрация” (1944–1953)*, Silistra 2002, s. 76–142.

swoją pozycję polityczną ale w latach 40. musieli jeszcze liczyć się ze stanowiskiem Kościoła. W związku z tym, aby drastycznie nie pozbawiać władzy religijnej wpływu na społeczeństwo, a przede wszystkim, aby samemu zbyt nagle nie zniechęcić do siebie społeczeństwa, władza komunistyczna określiła pewne warunki współpracy między obiema władzami. Przede wszystkim tolerowała władzę religijną, co w mniemaniu elity komunistycznej było już dużym ustępstwem na rzecz Kościoła. Ze strony Kościoła natomiast oczekiwano pewnej lojalności i pozwoliła na jego funkcjonowanie tylko, jako instytucji narodowej. W przypadku braku lojalności władza za stosowne uważała użycie przymusu w stosunku do Kościoła. Z powyższego jasno wynika, że władza polityczna tolerowała Kościół natomiast także ściśle go kontrolowała. Miało to swój wymiar przede wszystkim w późniejszych relacjach z Kościołem opartych na wpływie polityków na decyzje personalne wśród duchownych, co znajdzie swoje odzwierciedlenie w dalszej części pracy. Potwierdzeniem tego, iż w przypadku Bułgarii nie można mówić o całkowitym oddzieleniu Kościoła od państwa jest także zasada subsydiowania Kościoła. Jak wiadomo idea oddzielenia Kościoła od państwa w swej podstawowej formie polegała na całkowitym braku finansowania przez państwo. W przypadku Bułgarii takie oddzielenie jednak nie istniało. Na początku działalności władzy komunistycznej finansowała ona niektóre inwestycje kościelne.

Kolejnym znaczącym posunięciem władzy politycznej, świadczącym o umacnianiu tej władzy był proces ateizacji społeczeństwa. Polegał on w dużej mierze na wypieraniu ze wszystkich miejsc publicznych, a więc urzędów, szkół oznak religijności. Ponadto władza zabraniała swoim członkom partyjnym udziału w publicznych obrzędach religijnych. Dotyczyło to również partii satelickich, a więc np. Bułgarskiego Ludowego Związku Chłopskiego (BZNS). Zakrojony na szeroką skalę ateizm polegał też na tym, że duchowni mieli obowiązek nawoływania w swych kazaniach do przestrzegania praw i wypełniania obywatelskich obowiązków. Ponadto działalność duchownych była przejawem krytyki w znanych w ówczesnym czasie czasopismach, np. *Styrshel*.

W latach 60. rozpoczęła się nawet instytucjonalizacja propagandy ateistycznej. W Instytucie Filozofii, Bułgarskiej Akademii Nauk powstała nauka o ateizmie. Pojawiły się nowe, propagandowe czasopisma. W tym okresie władza komunistyczna ukierunkowała swoje działania na instytucjonalizację procesu ateizacji społeczeństwa. W minimalnym stopniu zajmowała się w tym czasie finansowaniem Kościoła, a środki, które przekazywała w tym okresie przeznaczone były w głównej mierze na odrestaurowywanie pomników kultury².

Jak już zostało zasygnalizowane powyżej, działania władz komunistycznych ingerowały głęboko w sferę publiczną, ale także w sferę prywatną Bułgarów. Kontrolowano Kościół na każdym etapie jego aktywności, ingerując w decyzje personalne wśród duchowieństwa. Przykładem był wpływ władz komunistycznych na wybór metropolity sofijskiego Maksyma na patriarchę Bułgarskiego Kościoła Prawosławnego³. Fakt ten budził wiele kontrowersji zarówno w świecie duchownych, jak i wśród społeczeństwa, a decyzja o wo objęciu stanowiska przez Maksyma pociągała za sobą wiele konsekwencji. Dlatego wybór ten należy rozpatrywać w kilku kontekstach.

Po śmierci patriarchy Cyryla w marcu 1971 r. rozpoczęto w Bułgarii debatę dotyczącą ewentualnej reformy prawa kościelnego. Ustanowione w latach 50. podstawowe prawa kościelne w zakresie legitymizacji metropolitów i innych duchownych odpowiedzialnych za wybranie nowego patriarchy zostały zakwestionowane. Wedle ustawy o Bułgarskim Kościele Prawosławnym w terminie 4 miesięcy Patriarchalne Zgromadzenie Wyborcze miało się zebrać w celu wybrania nowego patriarchy. Święty Synod miał wedle prawa obowiązek przedstawić trzech kandydatów do roli patriarchy,

² M. Metodiew, *Църковната политика в партийните документи*, [w:] *Държавната политика към православната църква*, w tegoż: *Между вярата и компромиса. Българската православна църква и комунистическата държава (1944–1989 г.)*, Sofia 2010, s. 17–40.

³ M. Metodiew, *Изборът на патриарх Максим*, [w:] *Разединената църква: Патриарх Максим*, w tegoż: *Между вярата и компромиса. Българската православна църква и комунистическата държава (1944–1989 г.)*, Sofia 2010, s. 263–277.

którzy to musieli spełnić określone w prawie warunki (powinni być powyżej 50 roku życia, posiadać pięcioletnie doświadczenie na stanowisku metropolity oraz cechować się nieposzlakowaną opinią wśród duchownych i społeczeństwa). Bezstronny wybór Maksyma na patriarchę Bułgarskiego Kościoła Prawosławnego budzi jednak wiele wątpliwości. Był to bowiem dla Bułgarii znaczący okres w historii. Władza komunistyczna zatwierdziła w 1971 r. nową konstytucję, która miała charakter antydemokratyczny, dlatego też realne i bezstronne wybory kościelne w świetle tej konstytucji były praktycznie niemożliwe. Powołując się na nową konstytucję oraz mając na uwadze zbliżające się wybory na patriarchę, zakwestionowano głównie ze względów formalnych możliwość dokonania wyboru w tak szybkim czasie. Wiązało się to z faktem, że raz na kilka lat aktualizowano listę metropolitów wyborców odpowiedzialnych za podejmowanie ostatecznej decyzji o wyborze nowego patriarchy. Lista metropolitów, którzy w 1971 r. mieli dokonać wyboru nowego patriarchy ostatni raz była aktualizowana w latach pięćdziesiątych XX w., a mandat metropolitów trwa 4 lata. Dlatego też przeciwnicy szybkiego zwołania Zgromadzenia podważali legitymizację metropolitów wyborców. Ponadto uważali oni, iż wybór Maksyma na patriarchę powinien odbyć się przy większym udziale obywateli. Ostatecznie nikt nie miał podejrzeń, że wybór patriarchy w 1971 r. odbędzie się z naruszeniem ustawy o Bułgarskim Kościele Prawosławnym ale bezspornym był też fakt, że w warunkach systemu komunistycznego odbędą się bezstronne wybory. Z powyższego wywnioskować można, że decyzję o tym kto zostanie wybrany na patriarchę Bułgarskiego Kościoła podjęto prawdopodobnie jeszcze przed śmiercią patriarchy Cyryla. Natomiast oficjalna informacja o kandydaturze Maksyma pojawiła się już dzień po śmierci patriarchy, rozporządzeniem nr 145 z 8 marca 1971 r⁴. Informację o wyborze patriarchy przekazano w sposób bardzo lakoniczny do Michaiła Kjuczukowa, przewodniczącego Komitetu ds. cerkiewnych:

Głową Bułgarskiego Kościoła Prawosławnego ma zostać łoweński

⁴ Ibidem, s. 263–277.

metropolita Maksym. Nakazuje się przewodniczącemu Komitetu ds. cerkiewnych Michailowi Kjuczukowi aby dokonał wszelkich niezbędnych czynności, by potwierdzić wybór Maksyma na patriarchę Bułgarskiego Kościoła Prawosławnego.

W tym samym dniu przygotowano szczegóły dotyczące pogrzebu zmarłego patriarchy Cyryla. Właściwym w tym miejscu wydaje się być pytanie odnośnie do przyczyny podjęcia w tak szybki sposób decyzji o wyborze nowego patriarchy. Komitet ds. cerkiewnych za logiczne uznał szybkie przygotowanie pogrzebu patriarchy i jednocześnie wybranie jego następcy. Wyjaśnienie to wydawało się być logiczne lecz nie dostatecznie przekonujące, biorą pod uwagę możliwości jakie w tamtym czasie miało też państwo, by wskazać swojego kandydata na to stanowisko. Nieoficjalnym tłumaczeniem ale również przekonującym i wpisującym się w całość relacji jakie zachodziły wówczas między Kościołem a państwem były słowa Michaila Kjuczukowa wygłoszone podczas jednego z wykładów w 1971 r. Według niego sytuacja Kościoła w tamtym okresie była szczególnie niekorzystna, ponieważ jego rola znacząco zmalała. Kościół pomijany był przez władzę komunistyczną w procesie podejmowania kluczowych dla cerkwi decyzji, co bezpośrednio przekładało się na odbiór tej instytucji wśród wiernych i pozostałej części społeczeństwa. Rola Kościoła zmalała a różne personalne decyzje kościelne, narzucane de facto przez władzę były źle odbierane przez społeczeństwo. Z powyższego można wysnuć wniosek, że starania o natychmiastowy wybór nowego patriarchy mogły stanowić asumpt do dyskusji na temat roli i pozycji instytucji Kościoła, w porównaniu z innymi instytucjami. Obawiano się także, że odłożenie w czasie decyzji o wyborze następcy patriarchy Cyryla doprowadzi do kilku niekontrolowanych sytuacji, które z dużą dozą prawdopodobieństwa mogą wyrzucić wpływ na cały system państwowy i bezpieczeństwo narodowe. Ponadto istotne znaczenie ma fakt, że zgodnie z tym co zostało już zaznaczone powyżej, istniały pewne zasady oficjalne i powiązania prywatne, które kształtowały ówczesne relacje państwo-Kościół. Część wyższego duchowieństwa utrzymywała bezpośrednio

kontakty z członkami Bułgarskiej Partii Komunistycznej, dlatego też dyskusje na temat tego, kto ma zostać patriarchą w dużej mierze odbywały się podczas nieformalnych spotkań członków obu władz. Jedynym warunkiem stawianym przez państwo kandydatowi zaproponowanemu przez duchowieństwo była lojalność danego kandydata względem państwa. Kandydatura Maksyma spełniała zarówno warunki formalne, ustawy jak i nieformalne porozumienia między władzą a Kościołem. Metropolita Maksym znany był w kręgach duchowieństwa bardzo dobrze, bowiem w latach 1950–1955 był zwierzchnikiem wspólnoty monastycznej w Moskwie, a po powrocie pełnił funkcję m.in. sekretarza Świętego Synodu Bułgarskiego Kościoła Prawosławnego. Ponadto z Michaiłem Kjużukowem łączyła Maksyma wspólnota doświadczeń – oboje w tym samym czasie byli uczniami sofijskiego seminarium duchownego.

Kandydatura Maksyma nie była jednak w sposób jednogłośnie przyjęta. Wysuwano bowiem, opisane powyżej zarzuty dotyczące braku legitymizacji wśród metropolitów wyborców. Konflikt między duchownymi dotyczący daty zwołania Świętego Synodu i wyboru nowego patriarchy doprowadził do podziału Cerkwi na frakcje i na wzmożone konflikty, które załagodził dopiero Todor Żiwkow podejmując ostateczną decyzję o wyborze Maksyma na patriarchę. 29 maja 1971 r. Święty Synod podjął decyzję o ustaleniu dnia wyborów na dzień 4 lipca 1971 r., a wcześniej 25 czerwca 1971 r. poinformował Komitet ds. cerkiewnych o wyborze trzech kandydatów, pretendujących do objęcia stanowiska patriarchy. W decydującym o wyborze na patriarchę głosowaniu kontrkandydatami metropolity Maksyma byli metropolita wraczański Pajsij oraz metropolita dorostolski Sofronij. Maksym zdobył 98 głosów, Pajsij – 2, ponadto oddane zostały dwa głosy nieważne⁵. Wyniki głosowania wskazują na to, iż wybór Maksyma na patriarchę był przesądzony.

Przez cały okres sprawowania urzędu patriarchy, Maksym zachowywał pełną lojalność wobec władz komunistycznych, kontynuując politykę swojego poprzednika, która zdaniem I. Dimitrowa

⁵ Ibidem, s. 263–277.

była jedyną możliwą dla przetrwania Kościoła w tym okresie⁶. Ponadto patriarcha Maksym uczestniczył w kontrolowanych przez sowieckie służby specjalne ruchach na rzecz pokoju na świecie, wielokrotnie biorąc udział w światowych konferencjach chrześcijan dla pokoju. Wielokrotnie zapewniał o przyjaźni łączącej narody bułgarski i rosyjski oraz Bułgarię i ZSRS⁷.

W latach 1988–1989 pod wpływem haseł pierestrojki, płynących z ZSRS, w Bułgarii zaczęło dochodzić do radykalnych reform. Między innymi posiedzenie Biura Centralnego Komitetu na początku 1988 r. zauważyło fakt, że dotychczas większość praw obywatelskich, (np. swoboda wyznania religijnego) miały tylko formę deklaratywną, zapisaną w konstytucji z 1971 r., ale nie były one skonkretyzowane w żadnych oddzielnych aktach normatywnych. W związku z tym wprowadzono ustawę o swobodzie religijnej i działalności dwóch największych w Bułgarii wspólnot wyznaniowych: Bułgarskiej Cerkwi Prawosławnej i organizacji muzułmanów. Powstała także jedna nieformalna organizacja, Komitet Ochrony Praw Religijnych, Wolności Sumienia i Wartości Duchowych. Jednak organizacja ta nie zyskała większego rozgłosu do momentu obalenia rządów Todora Żiwkova, tj. 10 listopada 1989 r., a przez Św. Synod organizacja nie została w ogóle uznana⁸.

W okresie gdy upadał system komunistyczny, patriarcha Maksym oskarżany był głównie przez środowisko metropolitów oraz demokratyczny rząd Filipa Dimitrowa o współpracę z tajnymi służbami komunistycznymi oraz o niezgodne z kanonami prawosławnymi przejęcie patriarszego tronu. Pomimo krytyki ze strony duchownych, patriarcha Maksym nie ustąpił z urzędu, co stało się bezpośrednią przyczyną rozłamu w Bułgarskim Kościele Prawosławnym. Do rozłamu doszło ostatecznie w 1992 r., gdy

⁶ I.Z. Dimitrow, *Bulgarian Christianity* [w:] *The Blackwell Companion to Eastern Christianity*, red. K. Parry, Victoria 2007, s. 68.

⁷ P. Ramet, *Religion and Nationalism in Soviet and East European Politics*. Durham 1984, s. 196–205.

⁸ W. Migew, *Някои аспекти на отношенията между Българската Праославна Църква и комунистическия режим в България (1944–1989)*, [w:] *Държава и църква-църква и държава в българската история*, red. G.Ganew, G. Bakalow, I. Todew, Sofia 2006, s. 461–462.

Urząd ds. Wyznań przy rządzie bułgarskim stwierdził, że nie ma podstaw prawnych dla uznania kanoniczności wyboru Maksyma w lipcu 1971 r. W tym okresie całkowicie uzależniony od władz komunistycznych Święty Synod, zwołany w celu wyboru nowego zwierzchnika po śmierci patriarchy Cyryla, głosował wówczas niemal jednomyślnie na narzuconego przez władze Maksyma. Jedynym wówczas członkiem Synodu, który przeciwstawił się ingerencji reżimu i sprzeciwiał się wyborowi nowego patriarchy, był biskup Pimen. To on w latach 90. stał się głową nowej organizacji kościelnej, noszącej nazwę Synod Alternatywny. Do 2004 r. równoległe działały dwie organizacje kościelne: kanoniczna, z Maksymem na czele, oraz rozłamowa używająca nazwy Synod Alternatywny⁹. W 2004 r. władze państwowe odebrały niekanonicznej organizacji posiadany majątek powołując się wówczas na uchwałoną w 2002 r. Ustawę o religijnych denominacjach, która uniemożliwiła Alternatywnemu Synodowi rejestrację. Jednak w 2009 r. zagrabiony majątek, decyzją Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, powinien wrócić do organizacji. Tak się jednak nie stało, patriarcha Maksym odmówił wykonania orzeczenia, przez co uzyskał poparcie władz państwowych i pozostałych kanonicznych kościołów prawosławnych¹⁰.

Czas w historii Bułgarii, kiedy władzę w kraju sprawowali komuniści był okresem niezwykle trudnym dla Kościoła prawosławnego. Wpływ władzy politycznej na Kościół był w tym okresie niewątpliwie znaczący. Borykał się on w tym czasie z naciskami ze strony władzy politycznej. Krytyka władz kierowana była pod adresem instytucji Kościoła ale także bezpośrednio dotykała duchownych. Władza starała się w tym okresie zniechęcić wiernych do Kościoła, poprzez krytykę duchowieństwa, zakaz nauczania religii w szkołach oraz zakaz uczestnictwa w publicznych zgromadzeniach organizowanych przez Kościół. Ponadto doprowadziła

⁹ *Kościół prawosławny w Bułgarii*, „Gazeta Wyborcza” z 22 V 2005 r., <http://wyborcza.pl/1,75477,845583.html> [dostęp: 2 VI 2013].

¹⁰ M. Kalina, *Werdykt na korzyść rozłamowej Cerkwi*, http://www.cerkiew.pl/index.php?id=708&tx_ttnews%5btt_news%5d=10270&tx_ttnews%5bbackPid%5d=708&cHash=ed1da25a39 [dostęp: 2 VI 2013].

do powstania kilku ośrodków, które krzewiły hasła ateistyczne wśród społeczeństwa. Zależność Kościoła od państwa w sposób szczególnie ukazuje właśnie wybór Maksyma na głowę Kościoła prawosławnego oraz jego późniejszą działalność.

Relacje państwo – Kościół w Bułgarii w latach 1944–1989

(Streszczenie)

Dzień 9 września 1944 r. w Bułgarii jest ważnym punktem zwrotnym w historii państwa i narodu Bułgarii, ponieważ wiąże się on z przejęciem władzy przez komunistyczną elitę. W Bułgarii rozpoczęła się budowa systemu komunistycznego, opartego na monopolu jednej partii – Bułgarskiej Partii Komunistycznej (BPK). Nowy system miał kontrolować wszystkie sfery życia publicznego Bułgarów, nie wyłączając sfery prywatnej. Politykę BPK wobec Bułgarskiego Kościoła Prawosławnego ogólnie można określić jako próbę wprowadzenia rozdziału władzy państwowej od władzy religijnej. Ten rozdział w stosunkach państwo-Kościół nie ograniczył jednak władzy komunistycznej od ingerowania w sprawy Kościoła. BPK w różny sposób starała się wywierać wpływ na najważniejsze wydarzenia w życiu religijnym Bułgarów. Właściwym przykładem tych relacji jest wybór Maksyma na patriarchę Kościoła prawosławnego.

Relations between state and Church in Bulgaria in the period from 1944 to 1989

(Summary)

9th September 1944 is an important turning point in the history of the state and nation of Bulgaria, as it is associated with the seizure of power by the communist elite. The construction of the communist system based on the monopoly of one party - Bulgarian Communist Party (BCP) began then in Bulgaria. Significant changes focused on building such a system covered all spheres of public life of Bulgarians – including the private one. The policy of BCP towards the Church (Bulgarian Orthodox Church) can be generally described as an attempt to separate state power from religious authority. This separation, however, did not stop the communist authority from interfering into Church matters. Thus, one cannot conc-

lude that at that time a total separation of Church and state was present in Bulgaria. There were, in fact, some official rules and private links that formed Church-state relations. An appropriate example of these relations is the election of Maxim as the Patriarch of the Orthodox Church.

Bibliografia

Literatura

Държава и църква - църква и държава в българската история, red. G. Ganew, G. Bakalow, I. Todew, Sofia 2006.

Kalkandzhiewa D., *Българската православна църква и „народната демокрация“ (1944–1953)*, Silistra 2002.

Metodiew M., *Междувярата и компромиса. Българската православна църква и комунистическата държава (1944–1989 г.)*, Sofia 2010.

Parry K., *The Blackwell Companion to Eastern Christianity*, Victoria 2007.

Ramet P., *Religion and Nationalism in Soviet and East European Politics*. Durham 1984.

Źródła internetowe

Kalina M., *Werdykt na korzyść rozłamowej Cerkwi*, http://www.cerkiew.pl/index.php?id=708&tx_ttnews%5btt_news%5d=10270&tx_ttnews%5bbackPid%5d=708&cHash=ed1da25a39

Kościół prawosławny w Bułgarii, <http://wyborcza.pl/1,75477,845583.html>